

A CSALÁDI ÉLET VÉDELME A MAGYAR SZOCIÁLPOLITIKÁBAN

ÍRTA NAGYSZENTMIKLÓSI DRÉHR IMRE DK. ÁLLAMTITKÁR

Az államnak és társadalomnak alapja, egyúttal az emberi közösségek legkisebb sejtje a család. Minden társadalomnak, államnak boldogulása attól függ, hogy ez az alapsejt egészséges maradjon, mentesüljön azoktól a káros hatásoktól, amelyek létét veszélyeztetik. A családnak úgy gazdasági, mint erkölcsi tekintetben be kell illeszkednie az emberiség nagy céljaiba.

A kapitalizmus jegyében kibontakozó modern gazdasági élet legfőbb céljának a gazdasági élet ama törvényét tartja, hogy minél kisebb anyagi áldozattal, mennél nagyobb értéket termeljen és ezek alatt az áldozatok alatt csakis az *anyagi* kiadásokra gondol. A gazdasági élet figyelmen kívül hagyja azokat az *etikai* értékeket, amelyeket a keresztény család képvisel s a kapitalista termelési rendszer a vagyontalan embereket csakis munkaerejük szempontjából értékeli. Ámde az emberi munkaerő elválaszthatatlan az ember egyéniségétől és ezért az az ember, aki csak munkájával vesz részt a termelésben, emberi egyéniségének, méltóságának biztosítása céljából védelemre szorul. Ezt minden modern állam felismerte és iparkodik szociálpolitikájában érvényesíteni. Így gátat akar vetni annak, hogy az egyoldalú kapitalista felfogás, amely az emberben csak munkagépet lát, kíméletlenül érvényesüljön. Nem engedheti meg, hogy erejét meghaladó munkára kényszerítse a férfit, hogy idő előtt meg ne rokkanjon, hasonlóképpen, hogy kizsákmányolja az asszony munkaerejét s ezzel lehetetlenné tegye anyai hivatásának gyakorlását, vagy hogy a kapitalizmus olyan munkába fogja a gyermeket, amely testi és lelki fejlődését veszélyezteti.

A szociálpolitika a gyengébb társadalmi osztályok védelmét szolgálja és így közvetlenül a társadalom legértékesebb sejtjének, a családnak fennmaradását biztosítja. A szociálpolitikának azok a rendelkezései, amelyek a munkaidőre, a munkabérre, a munka körülményeire (műhelyviszonyok, egészségügyi feltételek, ártalmas anyagokkal való munka) vonatkoznak, nemcsak az ember egyéniségét, hanem a család gazdasági boldogulását is szolgálják. Ugyancsak a szociálpolitikával kapcsolatban gondoskodik az állam arról, hogy a dolgozó embernek és családtagjainak az egészségét megvédje, betegség esetén gyógyítsa, a betegség esetére szóló biztosításban gondoskodik a család fennmaradásáról akkor is, ha a családfő kiöregedik, megrokkban vagy meghal: öregség, rokkantság esetére szóló biztosítás keretében. Vagyis az állam szociálpolitikai működésében egyrészt család, másrészt anya- és gyermekvédelmi működést is fejt ki.

A magyar szociális biztosítás két alaptörvénye: a betegségi és baleseti kötelező biztosításról szóló 1927. XXI. t. c. és az öregség, rokkantság, özvegyesség és árvaság esetére szóló kötelező biztosítást szabályozó 1928. évi XL. t. c. A szociális gondoskodásnak ez a két főpilére dr. Vass József nevéhez fűződik.

A betegségi biztosításra kötelesek az iparban, kereskedelemben, bányászatban, forgalomban és háztartásban alkalmazottak, míg az öregségi biztosításra általában ugyanazok, kivéve az állami, törvényhatósági és községi intézményekben alkalmazottakat, valamint ideiglenesen a háztartási alkalmazottakat (házi cselédeket).

A betegségi biztosításra kötelezettek biztosítási járulékaikat felerészben a biztosítottak,

felelősségben a munkaadók fedezik és betegség esetében orvosi gyógykezelést kapnak, a megbetegedés napjától kezdve legalább egy évig, azonkívül gyógyszereket, gyógyfürdőket, gyógyászati segédeszközöket (szemüveg, sérvkötő, munka stb.), táppénzt, ha a betegség keresetképtelenséggel jár, egy éven át a biztosított tényleges javadalmazásának vagy átlagos napi-bérének 60 százalékában, végül a családtagok részére orvosi gyógykezelést, gyógyszereket, gyógyfürdőket, gyógyászati segédeszközöket, a megbetegedés első napjától kezdve egy évig, vagyis betegség esetén nemcsak a biztosítottól, hanem családjáról is gondoskodik a szociális biztosítás, amit kiegészít az, hogy szülés esetében, ha az anya van biztosítva, úgy a szükséges szülészeti gyógykezelést, terhességi segélyt, a terhesség hat hetére, gyermekágyi segélyt a szülés napjától kezdve hat héten át, az átlagos napi-bér teljes összegében, szoptatási segélyt, a gyermekágyi segély megszűnését követő tizenkét héten át, napi 60 fillér összegben. Ha pedig nem az anya volt biztosítva, hanem a férje, úgy a feleség kapja a szükséges szülészeti segédkezelést, gyógykezelést, terhességi segélyt, a terhesség utolsó négy hetére, továbbá gyermekágyi segélyt, a szülés napjától kezdve hat héten át, végül szoptatási segélyt, a gyermekágyi segély megszűnését követő tizenkét héten át. A feleség terhességi és gyermekágyi segélye napi 40 fillér, szoptatási segélye pedig 30 fillér. A betegségi biztosításban családtagok a következők: a biztosító házastársa, gyermeke, mostoha gyermeke, unokája, szülője, nagyszülője, ha a biztosított saját háztartásában tartja el őket. Segélyezésre a feleség minden esetben, a gyermek, unoka, testvér 16. életévének betöltéséig, a férj, szülő és nagyszülő pedig 65. életévének betöltésétől kezdve igényjogosult. Ha testi vagy szellemi fogyatkozás következtében keresetképtelenek, úgy ezek a korhatárok módosulnak.

Baleseti biztosításra ugyanazok kötelesek, akik betegségi biztosításra, azonban ennek költségeit kizárólag a munkaadók fizetik. Ha a munkás balesetet szenved, akkor a balesetet szenvedőt, vagy pedig ha meghalt, a biztosított halálával okozott kár fejében a családtagokat kell kártalanítani. Ha a biztosított teljesen keresetképtelen lesz, javadalmának kétharmad része jár neki, ha pedig meghal, családja temetkezési segélyt és a halál napjától kezdve évi járadékot kap és pedig az özvegy a meghalt férje javadalmazásának 20%-át, a törvényes és törvényesített gyermekek pedig a 16. életévig, az elhalt beszámítható javadalmazásának 15%-át, ha pedig teljesen árván maradnak, annak 30%-át kapják. Ha a járadékos gyermekek közköltségen, nyilvános intézetben nyerne elhelyezést, az elhelyezésük idejére eső járadékukat javukra tőkésíteni kell.

Az öregségi járadékokra igényjogosult az 1928: XL. t. c. szerint az a biztosított, aki 65. életévét és az öregségi járadékra vonatkozóan megállapított várakozási időt, a 400 járuléket betöltötte. A rokkantsági járadékra igényjogosult az a biztosított, aki állandóan rokkant, a rokkantsági járadékra megállapított 200 járuléket betöltötte. Ha a rokkantság nem állandó, azonban legalább egy éven át, megszakítás nélkül tart, vagy a rokkantság a betegségi biztosítási táppénz megszüntetése után fennmarad, úgy rokkantsági járadékra igénye van. Az öregségi vagy rokkantsági járadék évi 120 pengő járadéktörzsből áll, amelyik a befizetett járulékok összege szerint emelkedik. Az öregségi vagy rokkantsági járadékra igényjogosult egyén gyermekei után 5%-nak megfelelő gyermekpótlékban részesül. Özvegyi járadékra igényjogosult az elhalt biztosítottnak 65 éven felüli, vagy munkaképtelen felesége, ha az elhalt biztosított 200 járuléketes várakozási időt betöltött. Ellenben a tisztviselőknek, a művezetőknek, a kereskedősegédeknek és a rendszerint havi vagy évi fizetésben részesülő egyéneknek a felesége, a férj halála esetében munkaképességre és egészségi állapotára való tekintet nélkül özvegyi járadékra jogosult, ha az elhalt férj a 200 járuléketes várakozási időt betöltötte, vagy ha öregségi vagy rokkantsági járadékot élvezett.

Árvajáradékra jogosított a törvényes vagy törvényesített gyermek, 15. életévének betöltéséig, ha pedig keresőképtelen vagy kiképzésben részesül, 17. életévének betöltéséig. Az özvegyi járadék 50%-a, a félérvajáradék 15%-a, teljes árvajáradék pedig 30%-a annak a járadéknak, amelyre az elhalt házastársnak, illetve szülőnek igénye volt.

A szociális biztosításnak ez a két ága megakadályozza azt, hogy a családfő betegsége, balesete, öregsége, rokkantsága vagy elhalálózása a családot nyomorba döntse. Egy hiánya van, hogy az ország népességének csak egyharmad részére terjed ki és nem vonatkozik a mezőgazdaságban foglalkoztatott népességre. Azonban a szociális biztosításnak a földműves lakosságra való kiterjesztése a közel jövő feladata, amely meghozza az ország gerincét alkotó népességnek a megnyugvását.

A családok életének nyugodt menetét van hivatva biztosítani az anyavédelem. Az 1928. évi V. t. c. az iparban és némely más vállalatokban foglalkoztatott nők részére biztosítja azt a jogot, hogy munkájukat a szülést megelőző hat héttel abbahagyják és megtiltja, hogy a szülést követő hat hét előtt munkába állíthatók legyenek. E törvény az anyának biztosítja az állapotával járó különös védelmet, nehogy ezekben az időkben munkára kényszerítse, az anya egészségét tönkretégye és jövő családanyci hivatását teljesen lehetetlenné tegye.

A család egyik legmagasztosabb feladata a gyermekek felnevelése. A család karöltve az egyházzal és állammal, neveli fel az új nemzedéket. A nevelés eléri célját, ha a gyermek vallásos, hazafias, munkabíró tagjává lesz a társadalomnak, hasznos polgára a hazának. Ha azonban a család ennek a hivatásának nem tesz eleget, ekkor e munkáját átveszi a gyermekvédelem. A gyermekvédelem eszerint kiegészítő tevékenység, amelynek célja a család nevelő munkájának kiegészítése, esetleg pótlása. A gyermekvédelem lényege nem a nevelés, hanem bizonyos esetekben a gyermekvédelemnek eszköze lehet a nevelés. Így a gyermekvédelemnek be kell avatkoznia akkor is, ha a szülők hiányoznak, ha a gyermek árvaságra jutott, szülői elhaltak, vagy ha házasságon kívül született és így nem élvezte a család támogatását. A gyermekvédelemnek kell beavatkoznia akkor is, ha a szülők a gyermeket anyagi okokból eltartani nem képesek, vagy pedig erkölcsi okokból a gyermek náluk nem hagyható. De akkor is be kell avatkoznia a gyermekvédelemnek, ha a család nevelési eszközei nem elégségesek a gyermek felnevelésére, ha tehát a gyermek testileg, szellemileg, vagy erkölcsileg abnormis. Ide tartoznak a gyógypedagógiai nevelésre szoruló, a siketnéma, vak, nyomorék, az elmebeteg és bűnöző gyermekek. A gyermekvédelem hazánkban megoszlik az állam és a társadalom között. Az állam adja a tekintélyt és azoknál a gyermekvédelmi intézményeknél, amelyek állami gyermekvédelem céljait vannak hivatva szolgálni, az összes költségek kétharmadát. Így az Országos Gyermekvédő Ligánál, az Országos Stefánia Szövetségnél, a Katolikus Patronage Egyesületnél. A társadalom szolgáltatja a gyermekvédelemnél az önkéntes munkát, felkutatja a támogatásra szoruló gyermekeket, általában kiegészíti a nehézkes állami adminisztráció munkáját.

Minden állami gyermekvédelem s a legtökéletesebb gyermekvédelmi törvények értéketlenek, ha hiányzik a társadalmi lelkiismeret, amelyik egyedül tudja a gyermekvédelmet élő valósággá tenni. A magyar gyermekvédelemben általános és igazságügyi gyermekvédelmet ismerünk. Igazságügyi gyermekvédelem a bűnöző és erkölcsi romlás veszélyének kitétt gyermekek védelme, minden más gyermekvédelmi tevékenység az általános gyermekvédelem keretébe tartozik. Az általános gyermekvédelem főbb ágai: 1. az anya- és csecsemővédelem, 2. a gyermek egészségügyi védelme, 3. az elhagyott gyermekek, 4. a hadiárvák, 5. a testi vagy szellemi fogyatkozásban levő gyermekek védelme.

Az elhagyott gyermekek védelme az 1901: VIII. és XXI. törvénycikkben alapszik.

Ezek a törvények megadják minden elhagyott gyermeknek a jogot, hogy az államtól ellátást igényeljen. Azonban Széll Kálmánnak ez az elgondolása a gyakorlati megvalósulásban a keresztény család alap gondolatával ellentétbe jutott, mert a gyermeket csak akkor részesítették támogatásban, ha a családból eltávolították és idegen nevelőszülőkre bízta. Ezt a természetellenes és a keresztény családiasság eszményével ellentétes álláspontot szüntette meg Vass József, 1924-ben kiadott 15.000. számú rendeletével, amely a keresztény erkölcs és verség ősi kötelekeinek figyelembevételével elrendelte, hogy a támogatásra szoruló gyermekeket elsősorban saját családjukban kell elhelyezni s csak ha a család, vagy vérszerinti hozzátartozók az állami segítséggel sem tudják eltartani, vagy egészségügyi, illetve erkölcsi okokból nem megbízhatók, akkor szabad intézetekbe, vagy nevelőszülőkhöz kihelyezni. Az 1925. évi 2.000. számú rendelete pedig megállapította az állami gyermekmenhelyekbe való beutalás feltételét, hogy gyámhatóságok a 15. élen aluli gyermeknek anyagi, vagy erkölcsi elhagyatottságát megállapítsák. Anyagi elhagyatottságról van szó, ha a gyermeknek szülei nincsenek, vagy a gyermeket eltartani nem képesek, vagy a szülők ismeretlenek. Erkölcsi elhagyatottság az, ha a 15. éven aluli gyermek a hozzátartozói környezetében veszélyeztetve van, vagy erkölcsi züllésnek indult. A magyar állami gyermekvédelemnek ezek az alapvető rendelkezései teszik lehetővé, hogy az ország kilenc állami gyermekmenhelyén mintegy 60.000 elhagyott gyermek találjon otthont. Az állami gyermekmenhelyek azonban lényegükben egy-egy gyermekkórházzal ellátott gyermekvédő hivatalok, ahol az elhagyottá nyilvánított gyermekeket törzskönyvezik, amennyiben betegek, a kórházban gyógyítják vagy vérszerinti hozzátartozókhoz, vagy intézetekbe, vagy pedig nevelőszülőkhöz helyezik ki őket. A menhelyek folyósítják a tartásdíjat, a ruházatot, gondoskodnak a gyermekek iskoláztatásáról, gyógykezeléséről. Az olyan községet, ahol nagyobb számú menhelyi kötelekbe beutalt gyermek van, gyermektelepnek hívják. Itt a telep orvos ellenőrzi a gyermekek egészségét, a velük való bánásmódot pedig a telep felügyelő. Az állami gyermekmenhelyen elhelyezett gyermekek gondozási idejét, ha kiképzésük érdekében kívánatos, 18. életévükig meg lehet hosszabbítani.

Az állami gyermekmenhelyek munkáját a gyermekvédelmi intézmények egész sorozata egészíti ki. Az állami gyermekmenhely a legkülönbözőbb társadalmi intézményekben tartásdíj fizetésével biztosítja a nyomorék, vak, süketnéma, tüdőbeteg gyermekek gyógykezelését, nyaraltatja a vérszegény gyermekeket, árvaházakban, internátusokban nevelteti az iskolai továbbképzetésre érdemes, kiváló tehetségű gyermekeket s zárt intézetekben gondoztatja a családoknál el nem helyezhető, züllésre hajlamos kiskorúakat.

A hősi halált haltak, valamint a világháborúban megrokkantak gyermekeinek a felnevelését hadiárva járadékkal, illetve nevelési pótlékkal, tanulmányi ösztöndíjjal és intézeti elhelyezéssel teszik lehetővé. Az első a háromévenként működő igénymegállapító bizottságnál kell kérelmezni, az utóbbi kettőért pedig minden év júniusában kell a népjóléti miniszterhez folyamodni. Tanulmányi ösztöndíjakra igényt tarthat az a kitűnő előmenetelű hadiárva, aki közép- vagy felsőiskolába jár, vagy tanonckiképzésben részesül. A hadiárva intézetek részben államiak (a székesfehérvári Vass József, a váci Szilágyi Dezső, a váci bőripari szakiskola, az ikervári állami a fiú-, a nyíregyházi Erzsébet és a tokaji hadiárvaház pedig leánynevelőkének számára). Ezenkívül a magánintézetek nagy számában tartásdíj mellett helyeznek el mintegy 3000 hadiárvát.

A gyermekvédelem ügye újabb szabályozás előtt áll, az anya- és csecsemővédelmi törvény, a sokgyermekes családok támogatása már a közel jövőben törvényhozási tárgyalásra kerül, azután pedig az általános gyermekvédelmi törvény, amelyik összefoglalja az eddig elkülönítetten működő gyermekvédelmi tevékenységeket.